

O'ZBEKISTONDA JISMONIY SHAXSLAR DAROMADLARINI SOLIQQA TORTISH TIZIMINI ISLOHOTLAR SAMARADORLIGINI TA'MINLASHDA SOLIQ IMTIYOZLARNI O'RNI

G'afforov Kamronbek Shovkatovich

Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti, magistranti

E-mail: kamrontsue777@gmail.com

Annotatsiya: Ushbu maqolada O'zbekiston Respublikasida jismoniy shaxslar daromadlarini soliqqa tortish tizimini isloh qilish jarayonida soliq imtiyozlarining o'ri va ularning iqtisodiy hamda ijtimoiy samaradorlikka ta'siri ilmiy asosda tahlil qilinadi. Mamlakatda olib borilayotgan soliq islohotlari sharoitida soliq imtiyozlari soliq yukini adolatli taqsimlash aholining ijtimoiy himoyaga muhtoj qatlamlarini qo'llab-quvvatlash hamda davlat budjeti barqarorligini ta'minlash vositasi sifatida qaraladi. Tadqiqotda soliq ma'muriyatchiligini soddalashtirish soliq to'lovchilarning soliq madaniyatini oshirish va raqamli texnologiyalarni joriy etish orqali fiskal samaradorlikni kuchaytirish masalalari yoritiladi. Shuningdek Germaniya va Janubiy Koreya davlatlarida jismoniy shaxslar daromad solig'i bo'yicha amal qilayotgan imtiyozlar tizimi qiyosiy tahlil qilinib ularning ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanish modeli bilan bog'liqligi ochib beriladi. Xorijiy tajriba asosida O'zbekiston soliq tizimida imtiyozlarni maqsadli va shaffof qo'llash zarurati asoslanadi. Tadqiqot natijalari soliq siyosatini takomillashtirish byudjet tushumlarini barqaror oshirish hamda uzoq muddatli ijtimoiy barqarorlikni ta'minlashga qaratilgan ilmiy-amaliy xulosalar shakllantirishga xizmat qiladi. Mazkur ilmiy xulosalar kelgusida normativ-huquqiy bazani takomillashtirish soliq mexanizmlarini optimallashtirish va milliy iqtisodiyotda inson kapitali rivojini qo'llab-quvvatlash bo'yicha qarorlar qabul qilishda muhim nazariy va amaliy ahamiyatga ega bo'lishi mumkin hamda ilmiy tadqiqotlar uchun metodologik asos bo'ladi.

Kalit so'zlar: jismoniy shaxslar daromad solig'i, soliqqa tortish tizimi, soliq islohotlari, soliq imtiyozlari, xorij tajribasi, iqtisodiy samaradorlik, soliq ma'muriyatchiligi, soliq yuki, ijtimoiy adolat.

Kirish

Jismoniy shaxslardan olinadigan daromad solig'i davlat budjetining asosiy manbalaridan hisoblanadi. Chunki jismoniy shaxslardan olinadigan daromad solig'i davlat budjetini shakllantirishda muhim rol o'ynadi ya'ni aholini daromadlari oshgan sari daromad solig'i tushumlari ham yashilanadi bundan tashqari ijtimoiy dasturlarni moliyashtirishda va infratuzilmalarni qo'llab-quvvatlashda ham to'gridan to'g'ri ishtirok etadi. Shuningdek JShODSni yig'ish jarayoni, hisobotlarni to'ldirish va topshirish hamda soliq tizimida sodir bo'layotgan o'zgarishlardan soliq to'lovchilarni xabardor qilib borish maqsadida juda ko'plab muhim islohotlar amalga oshirilmoqda. Shuningdek O'zbekiston Respublikasi Prezidentining O'zbekiston Respublikasining soliq siyosatini takomillashtirish konsepsiyasi to'g'risidagi farmonida soliq tizimida ko'plab muammolar aytib o'tiladi va bu muammolarni bartaraf etish bo'yicha bir qator muhim vazifalar belgilandi. Mavjud tizimli muammolarni bartaraf etish, 2017 — 2021-yillarda O'zbekiston Respublikasini rivojlantirishning beshta ustuvor yo'nalishi bo'yicha Harakatlar strategiyasida soliq solish tizimini soddalashtirish, soliq ma'muriyatchiligini takomillashtirish vazifalarini amalga oshirish maqsadida, shuningdek, keng jamoatchilik muhokamasi natijalari hamda Xalqaro valyuta jamg'armasi, Jahon banki va xalqaro ekspertlarning tavsiyalaridan kelib chiqib: soliq nazoratining shakl va mexanizmlarini, shu jumladan soliq solish obyektlari hamda soliq to'lovchilarni yanada to'liq qamrab olish va hisobini ta'minlaydigan zamonaviy axborot-kommunikatsiya texnologiyalarini keng joriy etish hisobiga takomillashtirish soliq siyosatini takomillashtirish konsepsiyasining asosiy yo'nalishlaridan qilib belgilandi[1].

O'zbekiston Respublikasi soliq kodeksining belgilangan moddalarida soliq imtiyozlari tarkibi ko'rsatib o'tilgan. Bular:

- 1) Soliq solinmaydigan daromadlar
- 2) Jismoniy shaxslarni soliq solishdan ozod etish
- 3) Ayrim toifadagi soliq to'lovchilarning jami daromadlarini kamaytirish[2].

Ushbu imtiyozlardan foydalangan holda soliq to'lovchilarning soliq yukini optimallashtirish va davlat budjet daromadlarini jozibadorligini oshirishda iqtisodiy samaradorlikka erishilgan.

1-jadval

Xorijiy davlatlarda jismoniy shaxslar daromad solig'ining imtiyoz tarkibi [3]

№	Davlat	O'zbekiston	Germaniya	Janubiy Koreya
1	Soliq solinmaydigan daromadlar	Ijtimoiy to'lovlar, stipendiyalar, kompensatsiya	Kindergeld, kompensatsiyalar, sug'urta to'lovlari	Nafaqalar, kompensatsiyalar, stipendiyalar
2	Jismoniy shaxslarni soliq solishdan ozod etish	Ayrim shaxs toifalari (nogironlar, diplomatik vakillar)	Diplomatik xodimlar, nogironlar,	Diplomatiklar, nogironlar, ayrim davlat xizmatchilari
3	Ayrim toifadagi soliq to'lovchilarning jami daromadlarini kamaytirish	Ta'lim, tibbiyot, pensiya, xayriya	Grundfreibetrag, bolalar uchun imtiyozlar, sug'urta badallari	Standart ajratmalar, olingan daromad chegirmalari, pensiya, ta'lim kreditlari

1-jadval ma'lumotlarga ko'ra, Germaniya, Janubiy Koreya va O'zbekistonning jismoniy shaxslar daromad solig'i imtiyozlari tuzilmasida o'xshashlik jihatlari mavjud bo'lishiga qaramay, ularning mazmuni va qo'llanilish mexanizmlarida sezilarli farqlari borligi keltrilgan.

Germaniya soliq imtiyozlari tizimi ijtimoiy himoya va yashash minimumini kafolatlash tamoyiliga asoslanadi. Bu yerda eng yirik imtiyozlar – Grundfreibetrag (yashash minimumi darajasi), bolali oilalar uchun Kinderfreibetrag, hamda ta'lim va sog'liq uchun keng ko'lamli chegirmalardir. Ushbu yondashuv yuqori darajadagi ijtimoiy davlat modeliga mos keladi.

Janubiy Koreyada imtiyozlar ko'proq demografik siyosat, ta'limga sarmoya va mehnat unumdorligini oshirishga qaratilgan. Oila a'zolari uchun keng chegirmalar, ta'lim xarajatlarining katta qismi bo'yicha soliqdan ozod etish hamda uy-joy ipoteka dasturlariga soliq yengilliklari – Koreya iqtisodiyotining inson kapitali va turmush sharoitini yaxshilashga yo'naltirilganligini aks ettiradi[4].

O'zbekistonda imtiyozlar asosan ijtimoiy qo'llab-quvvatlash, soliq yukini adolatli taqsimlash va aholining ijtimoiy himoyaga muhtoj qatlamlarini rag'batlantirishga qaratilgan. Ta'lim, davolanish, sug'urta badallari, xayriya to'lovlari va ipoteka xarajatlari bo'yicha chegirmalar iqtisodiy faollikni oshirishga xizmat qiladi. Bunda soliq tizimining soddalik va aniq yo'naltirilgan imtiyozlarga tayanganligi ko'zga tashlanadi.

O'zbekiston soliq tizimida amalga oshirilayotgan transformatsiyalar natijasi soliq imtiyozlarining samaradorligi ularning mamlakatning ijtimoiy-iqtisodiy modeliga mosligiga bog'liq. Germaniya modeli – ijtimoiy barqarorlikni ta'minlashga, Janubiy Koreya modeli – inson kapitalini rivojlantirishga, O'zbekiston modeli – soliq yukini me'yorlashtirish va aholi farovonligini qo'llab-quvvatlashga qaratilgan. Xorijiy tajriba va ilmiy yondashuv asosida ishlab chiqilgan takliflar soliq siyosatini yanada modernizatsiya qilish uchun amaliy asos yaratadi.

Xulosa

Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, jismoniy shaxslar daromadlarini soliqqa tortishda soliq imtiyozlari iqtisodiy samaradorlik va ijtimoiy adolatni ta'minlovchi muhim instrument hisoblanadi. O'zbekistonda mazkur imtiyozlar aholi farovonligini oshirish va soliq yukini me'yorlashtirishga xizmat qilayotgan bo'lsa-da, ularning maqsadli va natijador qo'llanilishi doimiy tahlil va takomillashtirishni talab etadi. Xorijiy davlatlar tajribasi soliq imtiyozlarini mamlakatning uzoq muddatli ijtimoiy-iqtisodiy strategiyasi bilan uyg'unlashtirish zarurligini ko'rsatadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining Farmoni, 29.06.2018 yildagi PF-5468-son
2. O'zbekiston Respublikasi Soliq kodeksi.
3. PwC (2023) *Worldwide Tax Summaries: Individual Taxation*. Available at: <https://taxsummaries.pwc.com>
4. National Tax Service Korea (2023) *Guide to Korean Personal Income Tax*. Seoul: NTS. Available at: <https://nts.go.kr>